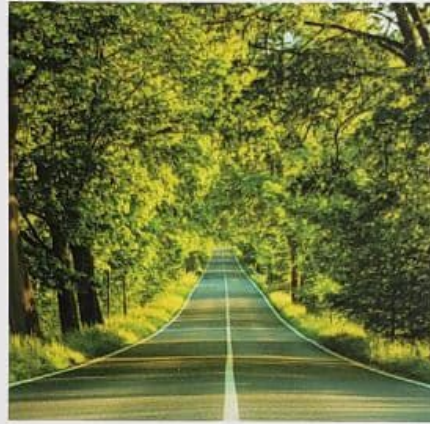

*Türkiye ve Dünya Gündemi
ile İlgilenmenin Gerekliği - II*
M. Beşir ERYARSOY **4**

*Gündeme Siyasete ve Geleceğe
Bakış ya da Çıkış Yolu*
Kâzım SAĞLAM **11**

Nuri Pakdil: Bir Dünya Gözcüsü
Dursun Ali TÖKEL **16**

Direnerek Var Olmaya Çalışan Bir Eylem Adamı: Nuri Pakdil

Şu an İslâm ümmetinin saydığı cihat bölgeleri içerisinde en çok destek verdiği, dua ettiği, yardım ettiği direniş hareketi Filistin'dedir. Çünkü orada İsraililer dışarıdan gelip Filistinlilerin topraklarını işgal etmişlerdir. Böyle hareketlere ümmet destek veriyor, dua ediyor. Ben ümmetin bu tavrını sağlıklı görüyorum.

Ali Şîr Nevâi Eserlerinde İlâhi Aşk Terennümü

Büyük sanatkar Ali Şîr Nevâi'nin eserlerinde aşk, en önde gelen konulardandır. O eserlerinde mecazi aşk, insanı hakiki aşka götüren bir köprü olarak işlemiştir. Makalede bununla ilgili bazı tespitler takdim edilecek, büyük şairin eserlerinden bazı örneklerle onun aşkla ilgili düşünceleri tahlil edilmeye çalışılacaktır.

"Aşk" kelimesi sözlüklerde "aşırı sevgi", "insandaki güçlü meyil", "sufiler nezdinde batını bir kudretle Hakk'ın vasfına yönelmek" şeklinde açıklanmaktadır. "Aşk", "Âşık", "Maşuk", "Maşuke", "İştihak" kelimeleri Arapça "Aşaka" sözcüğünün kökünden türemiştir. Araplar, ağaç ve bitkilere sarmışıp, onların tadını emip, sonuçta onları kurutan sarı bitkiye "Aşaka" demektedirler¹.

"İlahî Aşk"ın cezbesi de kime isabet ederse, onu rahatsız ederek, âşığı yemek içmekten, uykudan, rahattan mahrum bırakır, vücudun isteklerini yavaşça kesip, ruhu parlatır. Sonuç itibarıyla âşıklar çevredekilere kayıtsız kalarak, değil kendilerini, belki de dünyayı unutuverirler. Âşık ruhen sadece "İlah"la sohbet eder, "Dost" için canını feda etmeye

* Ali Şîr Nevai Taşkent Devlet Özbek Dili ve Edebiyatı Üniversitesi Öğretim Üyesi.

1 Alisher Navoiy, *Qomusiy Lug'at*, Toshkent 2016.

hazır durur. Mütefekkir, arif ve âşık şair Ali Şîr Nevai'nin telif ettiği "*Leyli ve Mecnun*" destanındaki Mecnun'un hâli ve maceraları bunu kanıtlamaktadır. Mecnun'un ızdıraplarına dayanamayıp, ona acıyan hükümdar Leyli'yi Mecnun'un karşısına getirdiğinde, Mecnun Leyli'ye dikkat bile etmeden "Leyli, Leyli..." diye yoluna devam eder. Artık o, Leyli vasıtasıyla mecazi aşk basamağından geçip, "İlahî Aşk"a mazhar olmuştur. Bu destanında Nevai aşkı şöyle tanımlamaktadır:

*Ey ışk, garib kimyasen,
Bel ayine-i cihannemâsın?*

Yani, ey Aşk, sen hem kimya, hem de âlemi gösteren aynasın. Nitekim kimya vasıtasıyla bakırın altına dönüştürülmesi ya da dağ madenlerinin eritilip saf altın çıkarılması gibi, insanın vücudu da "Aşk" ateşiyle yanıp, illetlerden temizlenir, kemale erer, tertemiz ruh hâline dönüşür ve ona âlemin sırları İskender'in aynasına cihandaki olayların yansması gibi yansır.

Ali Şîr Nevai başka bir eserinde âşıkdan bahs ederken "yüzü pāk, sözü pāk, hem özü pāk" demektedir. "Aşk", Nevai şiiirlerinin önde gelen esas konularındandır. "Hazâi-nü'l-Meânî" divanında "Aşk" redifli iki gazel mevcuttur. "Hayretü'l Ebrar" destanının 9.makalatında Aşk ateşi tanımlanmaktadır. "*Ferhad ve Şirin*" destanında 233 defa, "Leyli ve Mecnun" destanında ise 240 defa "Aşk" sözcüğünün kullanılması bu kavramın Ali Şîr Nevai eserlerinde ne kadar önem arz ettiğini göstermektedir.

2 Alisher Navoiy, *Layli va Majnun*, Doston. Toshkent 2016, s. 86.

Ali Şîr Nevai, âlem ve Âdem aşktan dolayı yaratılmıştır, diye algılar. "Aşk", Nevai dünya görüşünün temelini, mahiyetini oluşturmaktadır.

*Bolmasa ışk ikki cahân bolmasun,
İkki cahân deme ki, cân olmasun.
İşq ul tan ki aning cânı yok
Hüsni netsun kişi kim, âmi yok².*

Yani aşk olmazsa, iki cihana gerek yoktur. Değil iki cihana da gerek yoktur. "Aşk" bulunmayan vücut cansız beden- dir. Nitekim can olmazsa, kişi güzelliği ne yapısın ki...

"Leyli ve Mecnun" destanında dile getirilen vadinin adı da "Aşk"tır. Burada şairin karanlık gecede hayal atına binerek, yolculuğa çıkmasından bahsedilmektedir. "Aşk" vadisine vardığında at tökezleyip, yürüyemez. Şiddetli yağmur yağar, gök gürültüsü işitilir, şimşek çakar. Şimşegin aydınlığında şair çöldeki ağaç gibi kurumuş insan kemiklerini, vahşi hayvanları görür. Bu tasvirlerin hepsi sembolik olup gece hicran (aynılık gecesi), vadi "Aşk" vadisi, vahşi hayvanlar âşığa saldırı- ran bela ve afetler, kemikler ise "Aşk"ın kurbanlarıdır.

*Çün vadi-yi ışk taptı manzıl,
Ötmaklığı müşkil erdi, müşkil.*

Yani, Aşk vadisine ulaşmıştı, ancak buradan geçmek ol- dukça zordu.

"Mey", "Bade" kavramları Nevai'nin gazellerinde İlahi marifet, pâk aşk, Allah'a karşı sevgi, iman anlamlarına gel- mektedir.

*Ey Nevâi, bâde birlen hürrem et köngül uying,
Ne üçün kim, bâde kelgen uyge kayğu kelmedi.*

Şair diyor ki, Ey Nevai, sen Allah'a olan aşkla, duru iman- la gönlünün evini şad et. Çünkü aşkın, imanın bulunduğu eve keder gelmez, giremez. *Garâibü's-Sigâr* divanındaki bir gazelinde şöyle yazmaktadır:

*Aşraaqat min aksi şems il-ka'si envâr ul-hüda
"Yâr aksin meyde gör" deb, câmdin çıktı seda.*

"Güneşin kâsesinden hidayet nurları yansıdı. "Yârin cermalini meyde gör" diye kâseden bir ses geldi". Burada İslâm'ın nüzulünden söz edilmektedir. Bunun yanı sıra "Cam (Kâse)"dan kasıt "Arif" insanın gönlü, "Mey"den kasıt ise İlahi aşktır. Yani, gönlü kâsesi "İlahi Aşk" meyi ile dolsa,

3 Alisher Navoiy, İbratli Hikoyatlar va Xislatli Hikmatlar, Toshkent-2017. s. 153.

maşukanın cemali, bu âlemde cilve eder. Gazelin devamın- da şair sakiye seslenip diyor ki, eğer gönül kâsesinde dünya heveslerinin pasları varsa, o pası "Vahdet" meyinden başkası gideremez, temizleyemez:

*Gayr nakşidîn köngil câmda bolsa zeng-i gam,
Yoktur, ey saki, mey-i vahdet masallık gam-zuda.*

Evet, bu mey ve cam (kâse)dan sonuçta "Vahdet (İlahi Aşk)" meydana gelir. İşte o zaman kişi "Cam" ve "Mey" söz- cüklerini bir tek kelime ile ifade eder. Yani içtenlikle "Allah" der:

*Vahdete bolgay müyesser, mey bile câm içre kim,
Câm u mey elfazın degen bir isim ile kılğay edâ.*

Gazelin sonunda Nevai kıyamette cennet ehline verile- cek şarabı hatırlatmaktadır:

*Teşne-leb olma Nevâi, çün ezel sâkîsidîn
"İşrebu ya eyyüha'l-etşan" kelür her dem nidâ.*

Yani, ey Nevai sen susamış, suya hasret kalmış biri olma (veya bu durumdan üzülme). Çünkü ezel sakisi tarafından (Cennette iken): "İçiniz, ey susamışlar!" diye bir ses gelir.

Hayatta "Aşk"tan bahsederken, "Reşk", yani kıskançlık onunla yan yana gelmektedir. Evet, ölçülü kıskançlık "Aşk"ın idamesi için gereklidir, elzemdir. Ali Şir Nevai'nin eserlerinde bu duygu "çok güzel bir şekilde sanatsal yorumunu bulmuştur", diyebiliriz. Şu satırlara dikkat edelim:

*Könglüm örtensün eğer, gayringga perva eylese,
Her köngül hem kim sening şevkingni peyda eylese.
Özgeler hüsnün temaşa eylesem, çıksın közüm,
Özge bir köz hem kim hüsnüngnü temaşa eylese.*

Yani, Senden başkasına gönlüm meylederse yansın, mahvolsun. Ancak, sana meyleden başka gönül de aynen böyle olsun. Senden başkasına bakarsam, gözüm çıksın, yuvasından atılsın. Ancak senin güzelliğine bakan başka bir göz de böyle olsun, akıp düşsün.

Toplumun böyle bir sevgiye, aşka, kıskançlığa her zaman ihtiyacı vardır. Tabiri caizse, bu güzel duygu, bu fazilet aile yuvasının mutlu, saadetli bir yuvası olması için elzemdir.

Rahmetli Prof. Dr. Necmeddin Kamilov bu gazeli "Reşk-nâme (Kıskanç-name)" diye adlandırmıştır⁴.

4 Najmiddin Komilov, *Tasavvuf*. Toshkent-1998, s. 210.

Aslında şair bu gazelini kendi mürşidi Abdurahman Câmî'ye atfen yazdıysa da onun zahiri anlamının dinleyiciye, özellikle gençlerimize çok şey kazandıracığı kaçınılmazdır.

Ali Şir Nevai "Hak Aşk"ını mecaz yoluyla şöyle arz eder:

*Zihi hüsnün zühürüdin tuşub her kimge bir sevda,
Bu sevdalar bile kevneyn bazarda yüz gavğa.*

Yani, ey Allah'ım, Senin hüsnün, yarattığın yarattıkların vasıtasıyla zahir olunca, her âşığın başına aşk sevdası düşmüştür. Dolayısıyla iki âlem pazarında gezen "Aşk" alıcıları âşıklık makamında üstünlük için kavga etmektedirler. Yani onlar "İlahi Aşk" yolunda yarışmaktadırlar.

*Seni tapmak base müşkül dürür, tapmaslık asan kim,
Erür peydağiling pinhan, vale pinhanlığing peyda.*

Seni bulmak, yani "Tek" ve "Var" olduğunu, İlmün, Hikmet'in, sonsuz kudretin hududunu idrak edip, algılayıp iman getirmek herkesin elinden gelmez. "Bulmamak", yani imansızlıkla, dünyanın göz kamaştırıcı, aldatıcı maişeti ile gaflette olmak âsân (kolay)dır. Nefse hoş geldiği için, bu tarz hayat sürdürmekte olanlar çoktur. Zira Sen varlığını pinhan (gizli) tutup, kullarını gayibane iman etmek ile imtihan edersin. Ancak, Kendini her ne kadar pinhan tutsan da, yaratıkların vasıtasıyla Senin Zat-ı Sıfat'ın, Varlığın aşikârdır.

*Nevai, kaysı til birle Sening hamdin beyan kılsın,
Tiken Cennet güli vasfın kılarda güng erür güya.*

Allah'ım, Nevai Sana hangi dille, nasıl hamd ü sena söylesin ki. Diyelim, diken konuşarak cennetteki çiçekler vasfını beyan etmeye çalışsa, bunu beceremez ki, dilsiz kalır. Ali Şir Nevai'de Kâbe sevgisi kendine özgü bir tarzda yansımaktadır:

*Kâbe ki âlemin olup Kiblesi,
Kadri yok andak ki köngül Kabesi
Kim, bu halayığa erür secdeğah,
Ul biri Halıkğa erür cilvegah.*

Yani, Kâbe âlemin kiblesi olmasına rağmen "Gönül Kâbe"si kadar dereceye sahip değildir. Çünkü "Kâbe" yaratıklar (insanların) secde edeceği yerdir. "Gönül" ise Yaradan'ın (Allah'ın) cilvegâhı, Nazargâh-ı İlahidir. "İlahi Aşk"ın kendine özgü bedeli, talepleri vardır. O, bazen kalpte dert, ızdırıp taşımayı da gerektirir.

*Katre kanlar kim tamar, köksimge urgen taşdın,
Zahmdindir deme kim, kan yğlar ahvalimge taş.*

Yani, göğsüme taş isabet edince kan damlıyor. Ancak sen bunu taştan dolayıdır diye sanma. Aslında göğsüme isabet eden taş kalbimdeki dert, ızdıraba dayanamayıp, kan ağlamaktadır⁵. Bize göre, Nevai'nin terennüm ettiği "Aşk"la Fuzulî'nin;

*Pempeyi dağı cünüm içre nihandır bedenim,
Budur öldükçe libasım, ölsem erür kefenim⁶.*

Yani "Senin hicran oklarından dolayı vücudumda oluşan yaralarımı koyduğum pamuklardan vücudum görünmez hale geldi. Ta ki hayattayken bu bana giysi olarak kâfidir. Öleceksem bunu kefen olarak kullanırsınız" satırları ve Yunus Emre'nin;

*Miskin Yunus biçareyim, baştan ayağa yarayım,
Dost elinden avareyim, gel gör beni aşk neyledi⁷,*

satırlarında ortak bir özellik, bir bağlantı vardır.

Mahbûbu'l-Kulûb şairin ömrünün sonuna doğru telif ettiği çok güzide bir eserdir. Eserin "Aşk Hakkında" bölümünde şair şunları yazmaktadır:

"Aşk parlayan bir yıldızdır, beşer gözünün nuru ondan, Aşk bir cevherdir, insanlık tacının ziyneti ve değeri ondan. Aşk saadet güneşi, kaygılı kalplerin dikenliği ondan dolayı gülşen, Aşk parlayan dolun aydır, karanlık gönüllerin gecesi ondan dolayı aydındır... Aşk ejderhadır, tüm âlemi yutmak onun dileğidir..."⁸.

Bu eserde aşkın üç derecesinden bahseder şair.

Birincisi, hemen hemen herkese ait olan aşktır. "Filanca adam, filancaya âşık olmuş; bu tür insanlar birisine âşık olup, ızdırıp çekip, onun hayaliyle gezerler. Bu aşkın en yüksek mertebesi şer'i nikâhtır", demektedir Ali Şir Nevai.

İkinci derece ise havasların aşkı olup, burada dünya güzellikleri, bu cümleden olmak üzere insanlara karşı sevgi beslemek vasıtasıyla Allah'ın cemalini, vasfını sevmektir. Nevai bu aşkı tanımlarken şöyle demektedir:

"Bu ayrıca fazilet sahiplerine özgü aşk olup, bu havas (özel) aşka mensup şahıslar pâk gözü pâk niyet ile pâk yüze baktırırlar ve pâk gönül o pâk yüzün zevk ve şevkiyle kararsız olur. Ve bu

5 Omonulla Madayev, *Navoiy Suhbatlari*, Toshkent-2018. s.191.

6 Fuzuliy, *Devon*, Toshkent-2015. s.203.

7 Yunus Emre *Divanı'ndan Seçmeler*, Beyan Yayınları, İstanbul-2016.

8 Alisher Navoiy, *Mahbub ul-Qulub*, Toshkent-1987. s.61.

pâk yüz vasıtasıyla pâk âşık hakiki mahbubun cemalinden tatmin olur".

Nevai'ye göre üçüncü derece de nebîlere ve evliyalara özgü aşk olup, Allah'ın güzelliği ve kudretini bizzat müşahede etmek ve ondan zevk alma duygusudur.

Aşktan söz yürüten şiir gerçek şiirdir, aksi takdirde o bir efsanedir. Asıl söz aşktan bahseden sözdür. Gönülde hayatın neşesi varsa, bu, aşkın ta kendisidir, der Nevai.

Peki, âşıklık derecesini nasıl elde etmek mümkündür? Bu saadete ermek için neler yapmak gerekir? Bu konuda gene Nevai bize yardım elini uzatıyor ve şöyle tavsiyede bulunuyor:

*Ey Nevai, ışık atvarın hıfz eyley degan
Barça işni koyuban, kılın bizim divanni hıfz.*

Aşkı elde etmek, onu ezberlemek isteyen, geçici her şeyi terk ederek bizim divanımızı (yazdıklarımızı) okusun, ezberlesin⁹.

Bu saadeti elde etmenin her okuyucumuza ve dinleyicimize nasip olması temennisiyle.

9 İbrohim Haqqulov, *Alisher Navoiy, Shoh Baytlar*, Toshkent-2017. s.85.

KAYNAKLAR

1. Alisher Navoiy, *İbratli Hikoyatlar va Xislatli Hikmatlar*. Toshkent 2017.
2. Alisher Navoiy, *Layli va Majnun*, Doston. Toshkent 2016.
3. Alisher Navoiy, *Mahbub ul-Qulub*, Toshkent 1987.
4. Alisher Navoiy, *Qomusiy Lug'at*, Toshkent 2016.
5. Fuzuliy, *Devon*, Toshkent 2015.
6. İbrohim Haqqulov, *Alisher Navoiy, Shoh Baytlar*, Toshkent 2017.
7. Najmiddin Komilov, *Tasavvuf*. Toshkent 1998.
8. Omonulla Madayev, *Navoiy Suhbatlari*, Toshkent 2018.
9. Haz. Osman Koca, *Yunus Emre Divanı'ndan Seçmeler*, Beyan Yayınları, İstanbul 2016.